

ה'תשס"ט אדר א' סיון תשס"ט אדר א' 223 ג'און 223 אדר א' שנה א' ה'

וקנה לך חבר

'חברה בונה וחברה הורסת' – הסביבה שבה נמצא האדם נהפכת להיות חלק ממהותו

ועומק הענין הוא, שהחברה שבה נמצא האדם, נהפכת להיות חלק ממהותו. ויש ראייה נפלאה לכך מדברי חז"ל במסכת יבמות (סב, ב- סג, א), ש'האזהב את שכיניו' הוא אחד מאלו שנאמר עליהם (ישעיהו נח, ט) "אז תקרא וה' יענה, תשווע ויאמר הנני". ולכאורה היכן יש רמז בפסוק ל'אזהב את שכיניו'? ופירש רש"י (שם), שדבר זה רמוז במה שנאמר שם (פסי' ז) "ומבשרך לא תתעלם". ללמדך, ששכיניו של האדם הם בגדר 'ומבשרך לא תתעלם'. וזאת על שום מה? אלא שכפי שנתבאר החברה נהפכת להיות חלק ממהותו של האדם, ומעשים שבכל יום הם, שהאדם משתנה עד לבלי היכר, מחמת הסביבה שבה הוא מצוי. ולכך שכיניו של האדם הם בבחינת 'ומבשרך לא תתעלם', בהיותם חלק ממנו ומאישיותו.

ודבר נורא מצאנו בענין זה בספר חסידים (סימן תתשי"א) שכתב, 'כטבע הנכרים כן טבע היהודים ברוב מקומות, כגון אם הנכרים גדורים בעריות, כך יהיו בני היהודים הנולדים באותה העיר'. וכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"א סימן נז), שיסוד הענין הוא כדברי הרמב"ם דלעיל, שדרך ברייתו של אדם להיות נמשך אחר הסביבה שבה הוא דר, כי נהפכת היא להיות חלק מטבעו ואופיו.

"הם שהלכו ליבנה מקום שתלמידי חכמים

מרוכים בו, נתגדל שמם בתורה"

ובאבות דרבי נתן (פ"ד) אמרו, "כשיצאו תלמידיו מלפני רבן יוחנן בן זכאי, אמר ר' אלעזר בן ערך, אלך לדיומסית שהוא מקום יפה ומים יפים ונאים. וחביריו אמרו, נלך ליבנה, למקום שתלמידי חכמים מרובים בו, ואוהבים את התורה. הוא שהלך לדיומסית למקום יפה ומים יפים ונאים, נתמעט שמו בתורה. הם שהלכו ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים ואוהבים את התורה, נתגדל שמם בתורה". ללמדך שגם מי שגדול בתורה מושפע מהסביבה שבה הוא נמצא.

מדוע לא חנה יעקב בתוככי שכם?

סוד השפעתה של הסביבה היה גלוי וידוע לאבות הקדושים, וכפי שמצינו ביעקב אבינו, שבהגיעו לארץ ישראל יחד עם בניו

במאמר שכותרתו 'השפעת הסביבה' האריך הגרא"א דסלר זצ"ל (מכ"מ ח"א עמ' 153) לבאר כיצד הסביבה עושה רושם אפילו על האדם הגדול ביותר. ושלא כפי שסבורים הבריות שהשפעת הסביבה עושה רושם רק על ילדים וחלושי הדעת.

ענין זה כבר נתבאר בדברי הרמב"ם בהלכות דעות (ו, א), שנאמרו בודאי אף לרמי מדרגה ודעת, 'דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר חביריו. לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממעשיהם. ויתרחק מן הרשעים כדי שלא ילמד ממעשיהם. וכן אם היה במדינה שמנהגיה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיו צדיקים ונוהגים בדרך טובים'.

ומכלל דבריו למדנו, שהימצאות האדם בסביבה רוחנית טובה, וריחוקו מסביבה שלילית שהשפעתה רעה, אינם הנהגה טובה בעלמא, אלא חובה גמורה היא להידיבק בצדיקים ולהתרחק ממי שאינם כאלה, היות והסביבה משפיעה ומקרינה על כל העבודה הרוחנית של האדם, ולכך בנפשו הדבר.

'הרבה שכנים הרעים עושים'

יסוד זה גלום אף בפרשת סוטה. כי כידוע (סוטה ז, א), כדי לעורר את הסוטה להודות שחטאה, ולא ימחק שם הקודש על המים, היה הכהן אומר לה, "בתי, הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה, הרבה שכנים הרעים עושים". וביאר המהרש"א (ח"א, שם), שכל הדברים הללו, מביאים את האדם לידי חטא. ואף קלקולה של הסוטה אשר סטתה מדרך בנות ישראל הצנועות, נובע מהסביבה הקלוקלת שבה התגוררה, שבעטיה נטמעו בה הנהגות שאינן ראויות לבת ישראל. ומהעונש הנורא שבא עליה לבסוף, יש ללמוד, מה מרים השלכותיה של סביבה שלילית, המורידה את האדם עד לעברי פי פחת.

'האזהב את שכיניו'

והנה כתב המלבי"ם (תהילים נח, ד), "הרעים, אין רשעתם כטבע להם, כי האדם לא נברא שיהיה רשע, ותולדות האדם נוטה אל הצדק, אלא שירשיע על ידי חברים ושכנים רעים".

ומשפחתו, לא נכנס לתוך העיר שכם, אלא "ויחן את פני העיר" (בראשית לג, יח). והרמב"ן עמד בטעם הדבר שלא חנה יעקב בתוך שכם. ברם, השפתי כהן ביאר, שהנהגה זו נבעה ממניעים חינוכיים, הואיל ולא רצה יעקב לשבת בתוך שכם יחד עם אנשיה, כדי שלא ילמדו בניו ממעשיהם. והורה לנו בזה, כי בית יעקב צריך להיות מוגן ומובדל מפני רוחות זרות והשפעות שליליות.

ואף כשירד מצרימה נתיישב יעקב בגושן ולא בתוככי מצרים, וכפי שנתבאר בדברי האלשיך (בראשית מז, כח), שיעקב אבינו ידע שאם יתקרבו זרעו לעם המצרי, ילמדו ממעשיהם ויסורו מדרך ה', ולכך השתדל שישבו בתחום נפרד ונבדל בגושן. וכידוע, שהיבדלות זו היא מסוד קיומו של זרע יעקב בכל הדורות.

אף כשהיו בניו במלחמה היה ישי מדקדק

לראות בחברת מי הם נמצאים

והרוצה לעמוד על חינוניותה ותועלתה של ההשגחה ושימת העין על טיב ואיכות החברה, ובפרט בחינוך הבנים. יעיין בדברי המאירי (שבת נו). בענינו של ישי אבי דוד שזכה ויצאו מבניו גדולים ומלכים. ובדברי הנביא נתגלה לנו טפח מדרך החינוך של ישי. שהנה, כשיצאו בניו עם כלל ישראל להילחם בגלית ובפלישתים, שלח ישי את בנו הצעיר דוד אל אחיו שבמחנה, ואמר לו (שמו"א יז, יח) "ואת אחיך תפקוד לשלום, ואת ערובתם תקח".

פירושים רבים נאמרו בענינה של אותה 'ערובה'. ברם, המאירי פירש, 'פשט המקרא היינו, שילמוד בענינם עם מי הם מתערבים, שהאדם ניכר מתוך אותם שהוא מתחבר עמהם. כמו שאמרו 'המופת על האנוש, חברתו'. והוא שתרגם יונתן, וית טיבהון תילף, כלומר טיבם ושאיכות שלהם אצל מי'. ומוסר גדול יש בזה, כי אף שהיו בניו גדולים, והיו שרויים במלחמה, היתה דעתו של ישי נתונה על טיב חינוכם, שלא יתערבו עם מי שאינו ראוי. ועקב חינוך נפלא זה זכה לבנים גדולים בתורה ויראה.

"חבר טוב פועל יותר מעשרה רבנים"

ואכן, חברה בונה וחברה הורסת. כי מחד יכולה היא לשמש לאדם ככלי עצום לעליה בעבודת ה', ומאידך יכולה להורידו ברוחניות ולקלקלו ביותר. וכדברי היערות דבש (ח"א דרוש ט), שבכח חבר רע להשיל מהאדם כל הנהגה טובה, ומאידך, בכח חבר טוב, ללמד לאדם את הדרך הראויה. כי יש תוכחות שיכנסו ללב הרבה

יותר כשהן נאמרות מפי חבר. וכתב עוד, "אמרו חז"ל (אבות א, ו) עשה לך רב וקנה לך חבר, כי חבר טוב נצרך יותר מרב, וצריך לקנותו בכסף מלא, הואיל וחבר טוב פועל יותר מעשרה רבנים".

ההבדל בין צדיקי סדום לשאר הצדיקים

בתחיית המתים

ובמדרש תלפיות (ענף יאברהם), מצינו לקח נורא בגנות החיבור לרשעים. וכפי שנתבאר שם, שאף שהולכים בדין אחר הרוב, ביקש אברהם אבינו שלא ימותו הצדיקים שבסדום, כדי שלא יתביישו בתחיית המתים, שבה יעמדו כל הצדיקים בלבושם, וצדיקי סדום שימותו באש וגפרית, יקומו בגוף שרוף. והקשה בעל ה'שבט מוסר' (בהגהותיו למד"ת), שיש צדיקים רבים שנשרפו על קידוש השם, ויקומו בתחיית המתים בגוף שרוף, ואף הם יתביישו בכך. ותיירץ, שאלו שנשרפו על קידוש השם, תפארת היא להם שיקומו בגוף שרוף, שיעיד על צדקותם ודבקותם בקב"ה, שמסרו נפשם על קדושת שמו. אך לצדיקי סדום יגרום הגוף השרוף לגנאי גדול, שיעיד בהם שעברו על 'אל תתחבר לרשע', ולא עזבו את סדום ולא הלכו לעיר של צדיקים.

כח השפעת הסביבה הנלמד מהלכות דיינים

והגר"א קוטלר זצ"ל (משנת ר' אהרן עמי"ב), הרחיב בביאור גודל השפעת הסביבה על האדם, ואפילו השפעתו של אדם יחידי, וכל שכן השפעת הרבים. והביא ראיה לכך מדברי חז"ל (שבועות ל, ב), שאסור לדיין להניח לתלמיד בור לשבת לפניו בדין. וביארו הראשונים (רש"י שם. טור חו"מ ט, ו) שטעם הדבר הוא, מפני החשש שמא התלמיד ישא ויתן עם הרב בדין ויטהו מדרך האמת מחמת בורותו. ואף שהרב בקי בדין, ולכאורה אין בכחו של תלמיד זוטר להשפיע עליו עד שיבוא להטעותו, מכל מקום נאסר הדבר מפני גודל כח ההשפעה שיש ביד אחר להשפיע על האדם. וקל וחומר להשפעתם של רבים ולהשפעתה של סביבה שלימה על האדם, עד אשר ילמד לנהוג ולעשות ולחשוב כמו הסובבים אותו.

ולכך שומה לאדם לאחוז בדרכו של דוד המלך ע"ה, שאמר (תהלים קיט, טז), "חבר אני לכל אשר יראוך". וכפי שביאר בספר ראשית חכמה (שער היראה פט"ו), "יתקרב האדם לכל מי שהוא ירא ה', ויתרחק ממי שאינו ירא את ה', אפילו מלדבר עמו דרך חברה. וזהו שאמר דוד, חבר אני לכל אשר יראוך, כי בהתקרבו אל הטובים, ילמד ממעשיהם".

העלון מוקדש לע"ב: ר' בנימין בן משה ז"ל ♦ אהרן בן יהיא מעברי ז"ל ♦ יחזקאל בן ג'ולית ז"ל למש' דגמי ♦ הרב עובדיה בן יעקב ז"ל ♦ מאור בן צביה ז"ל ♦ מרת סרח (שרה) בת רחמה ע"ה ♦ צביה בת סרח ע"ה ♦ מרת רחל בת סאלחה ע"ה ♦ מרת נאז'ה בת תאג'ה ע"ה ♦ אבלין בת איבון ע"ה ♦ אברהם בן רחמה ז"ל ♦ משה בן טאוס ז"ל ♦ שלום בן שמחה ז"ל ♦ יוסף שלום בן שודיא ז"ל ♦ שמואל חי חיים בן חנה ז"ל ♦ דוד בן אהרון ז"ל ♦ גדעון בן שושנה ז"ל ♦ אליהו מסעוד בן יקוט ז"ל ♦ יששכר בן נתן ז"ל ♦ אברהם בן שמחה ז"ל ♦ מנחם בן שלום ז"ל ♦ רפאל בן עיישה ז"ל ♦ זאב בן סוסיה ז"ל ♦ עזיז בן ג'נט ז"ל ♦ אליאס בן נועם ז"ל ♦ עובדיה בן דוד ז"ל ♦ אשר מסעוד בן חנה ז"ל ♦ שלום בן יהיא ויהודית ז"ל ♦ שאול בן צמח ומרים ז"ל ♦ מרת שושנה שמעה בת סעדה ע"ה ♦ בידור בת סעדיה ע"ה ♦ ימימה בת דוד ע"ה ♦ חיה אסתר בת אברהם יצחק ע"ה ♦ מזל סוזאן בת דונה ע"ה ♦ שמחה בת חנה ע"ה ♦ אהובה בת אסתר ע"ה ♦ לאה בת רבקה ע"ה ♦ סעדה בת נעמי ע"ה ♦ שרה בת זיהרה ומשה ע"ה ♦ רחל בת חיה ע"ה ♦ סעדה בת זורה ע"ה ♦ ת.ג.צ.ב.ה